

dr Justyna Krzywkowska
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
Polska
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0667-6453>

SĄDOWA PRÓBA POGODZENIA MAŁŻONKÓW

Obowiązujące przepisy kanoniczne podkreślają troskę prawodawcy kościelnego o unikanie sporów wśród wiernych i pokojowe ich rozstrzygnięcie (kan. 1446 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II). W sposób szczególny troska ta dotyczy godzenia małżonków. W pierwszej kolejności ustawodawca nakłada ten obowiązek na biskupa diecezjalnego, który jest pierwszym sędzią w diecezji i przysługuje mu władza zwyczajna, własna i bezpośrednia. Każdy sędzia na początku sprawy wniesionej przed sąd kościelny powinien podjąć próbę pogodzenia małżonków poprzez zastosowanie mediacji bądź innych środków (np. rozmowa z duszpasterzem, spotkanie z biegłym sądowym, terapia małżeńska, terapia indywidualna). Wszelkie środki pastoralne należy stosować nie tylko przed przyjęciem sprawy o nieważność małżeństwa, ale także w toku procesu, o ile istnieje nadzieja na pogodzenie się małżonków. Niestety powyższa norma zazwyczaj ogranicza się w polskich sądach kościelnych do przesłania stronie pozwanej zapytania czy zamierza pogodzić się ze współmałżonkiem i pod jakimi warunkami. Współmałżonek otrzymuje to zapytanie wraz ze skargą powodową, która w większości przypadków rzuca na niego negatywne światło. Nadal większość skarg powodowych o nieważność małżeństwa wnoszona jest przez powoda z tytułu nieważności po stronie pozwanej. Niniejszy artykuł ma przybliżyć jak przebiega próba godzenia małżonków na forum kościelnym.

Słowa kluczowe: mediacja, małżonkowie, proces kościelny, godzenie małżonków, zawieszenie instancji, sędzia.

Крживковська Ю.

Судова спроба примирення подружжя

Канонічні норми виражають прагнення церковного законодавця уникати суперечок між вірними та вирішувати їх мирним шляхом (канон 1446 р. Кодексу канонічного права Івана Павла II). Зокрема, це стосується примирення подружжя. Перш за все, законодавець покладає цей обов'язок на єпархіального єпископа, який є першим суддею в єпархії та має звичайну, належну та безпосередню владу. На початку справи, винесеної до церковного суду, кожен суддя повинен намагатися примирити подружжя за посередництвом або в інший спосіб (наприклад, розмова зі священником, зустріч із свідком-експертом, шлюбна терапія, індивідуальна терапія). Усі душпастирські заходи мають застосовуватися не тільки до початку розгляду справи про скасування шлюбу, а й під час судового розгляду, якщо є надія на примирення подружжя. На жаль, церковні суди в Польщі обмежують цю норму тим, що відповідачу розсилається запит про те, чи мають намір вони примиритися та на яких умовах. Подружжя отримує цей запит разом зі скаргою позивача, яка переважно кидає на них негативне світло. Більшість вимог про скасування шлюбу позивач пред'являє для скасування з боку відповідача. Ця стаття має на меті представити спробу примирити подружжя на церковному форумі.

Ключові слова: посередництво, подружжя, церковний процес, примирення подружжя, зупинення провадження у справі, суддя.

Krzywkowska J.

Judicial attempt at reconciliation of spouses

Existing canonical regulations emphasise the concern of the church legislator to avoid disputes among the faithful and to settle them peacefully (canon 1446 of the Code of Canon Law of John Paul II). In particular, this concern applies to reconciliation of spouses. First of all, the legislator imposes this obligation on the diocesan bishop, who is the first judge in the diocese and has ordinary, proper, and immediate power. At the beginning of a case brought before a church court, each judge should attempt to reconcile spouses through mediation or other means (e.g. conversation with a priest, meeting with an expert witness, marriage therapy, individual therapy). All pastoral measures should be applied not only before the start of a marriage annulment case, but also during the trial, if there is hope for reconciliation between the spouses. Unfortunately, church courts in Poland limit this norm to sending the defendant an inquiry about whether they intend to reconcile with their spouse and on what conditions. The spouse receives this inquiry along with the plaintiff's complaint, which in most cases, casts a negative light on them. Most claims for annulment of marriage are still brought by the plaintiff for annulment on the part of the defendant. This article aims to present the attempt to reconcile spouses in the church forum.

© Justyna Krzywkowska, 2020

Keywords: *mediation, spouses, ecclesiastical process, reconciliation of spouses, suspension of proceedings, judge.*

Cel badawczy. Jeżeli małżeństwo jest nieważne należy przede wszystkim starać się o to, by zostało konwalidowane. Jeżeli nie ma możliwości uzdrowienia małżeństwa wówczas na wniosek strony lub promotora sprawiedliwości wszczyna się postępowanie sądowe o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Ostatnia nowelizacja Kodeksu Prawa Kanonicznego dokonana w 2015 r. przez papieża Franciszka podkreśla, że sędzia kościelny zanim przyjmie dekretem skargę powodową powinien upewnić się, czy małżeństwo stron rozpadło się nieodwracalnie i nie ma możliwości na pogodzenie się małżonków [3, kan. 1675]. Sędzia powinien wyjaśnić stronom istotę procesu o nieważność małżeństwa i ukazać znaczenie ich czynnego zaangażowania się na poszczególnych jego etapach. Zdecydowana większość stron procesowych to małżonkowie będący już po rozwodzie cywilnym, którzy posiadają nowych partnerów. Jednak sędzia widząc możliwość powrotu małżonków do siebie powinien dłożyć wszelkich starań, aby wznowili pożycie małżeńskie. Celem artykułu jest wskazanie różnych środków sądowych, które mogą spowodować uratowanie istniejącego małżeństwa kanonicznego.

Metody badawcze. Przedmiot badań uzasadniał wykorzystanie w artykule metody dogmatycznoprawnej. W niektórych kwestiach został uwzględniony aspekt statystyczny. Uwzględniono także zasady interpretacji gramatycznej i logicznej. Ponieważ prawo kanoniczne ma swoją specyfikę wynikającą z oryginalnej struktury i celu Kościoła, wskazane było też uwzględnienie pewnych elementów interpretacji teologicznej.

Przegląd literatury. Źródłem analizy, obok przepisów powszechnego prawa kanonicznego [2; 3; 13], będą dostępne w Polsce komentarze do Kodeksu Prawa Kanonicznego 1983 r. [8; 10; 12], instrukcji procesowej Dignitas connubii z 2005 r. [9; 15], jak również listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus z 2015 r. [14; 16] Wśród polskich kanonistów specjalizujących się obecnie w prawie procesowym należy wymienić m.in: Wojciecha Góralskiego [4], Jana Krajczyńskiego [11], Tomasza Rozkruta [17], Ryszarda Sztuchmilera [19] czy Wiesława Wenza [20].

Badania i dyskusja. Małżeństwo należy nie tylko do sfery dobra prywatnego małżonków, ale również do sfery dobra publicznego społeczności Kościoła Katolickiego. Stanowi ono fundament instytucji rodziny, stąd w alocucji papieża Benedykta XVI do Roty Rzymskiej w dniu 28 stycznia 2006 r. czytamy, że małżeństwo „w najwyższym stopniu dotyczy Kościoła i społeczeństwa” [1]. Liczba zawieranych małżeństw kościelnych (kanonicznych) w Polsce nadal jest duża.

Poniższa tabela ukazuje liczbę udzielonych sakramentów małżeństwa w poszczególnych diecezjach w roku 2017 i 2018 [7]. W 2017 r. zawarto 133 738 ślubów kościelnych, zaś w 2018 r. liczba ta wynosi 132 782.

Katolicy – mając za wzór Chrystusa – powinni odznaczać się ugodowym rozwiązywaniem konfliktów i poczuciem sprawiedliwości społecznej. Dlatego też kan. 1446 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II [2] nakazuje, aby wszyscy wierni pilnie pracowali, by zachowując sprawiedliwość, na ile to możliwe, wykluczyć spory w Ludzie Bożym i „jak najszybciej pokojowo je rozwiązywać”. Niestety liczba spraw małżeńskich przed sądami kościelnymi wzrasta corocznie, co oznacza duże zainteresowanie w społeczeństwie polskim kwestią orzeczenia nieważności związku małżeńskiego. Jak pokazuje statystyki kościelne na koniec 1989 r. w sądach diecezjalnych znajdowało się 3 140 spraw nierozstrzygniętych, natomiast na koniec 2010 r. liczba tych spraw wynosiła już 7 868, zaś w 2016 r. – 8 035.

Nie brakuje małżonków, którzy ślubowali przez Bogiem dozoną miłość i wierność małżeńską, a za kilka miesięcy wnoszą skargę powodową o nieważność małżeństwa. Zacytowane poniżej fragmenty skarg powodowych świadczą o niepoważnym podchodzeniu do życia oraz wielkiej nieodpowiedzialności i lekkomyślności nupturientów:

- „Nieporozumienia między nami pojawiły się po około jednym miesiącu po ślubie, gdy pozwana dowolnie wychodziła z domu, czasem nie wracała na noc, a gdy wracała, to była pod wpływem alkoholu. Już po dwóch miesiącach po ślubie zaczęliśmy rozmawiać o rozwodzie”;

- „Poznaliśmy się przypadkowo na rok przed ślubem kościelnym, czyli w 2008 r. Spodobała mi się, ładna to była dziewczyna. Patrzałam jedynie na nią przez pryzmat wyglądu. Reszta mnie u niej nie interesowała. Po kilku miesiącach znajomości zaczęliśmy współżycie seksualne, ale nie stosowaliśmy środków antykoncepcyjnych. Nie planowałem z nią żadnej przyszłości, chodziłem dla chodzenia, aby mieć z kimś iść na dyskotekę i współżyć. Żadnych poważnych rozmów życiowych, planów na wspólną przyszłość nie podejmowaliśmy. Było to chodzenie bez większych zobowiązań na przyszłość”;

- „Przed ślubem znaliśmy krótko. Pozwany nie był osobą wierzącą, nie chodził do kościoła, nie przyjmował sakramentów świętych, nie przywiązywał wagi do świąt kościelnych. Wiele razy prosiłam, aby poszedł ze mną

na Mszę świętą, jednak odmawiał. On nie chciał zawierać ślubu kościelnego, nie zależało mu, ja myślałam, że po ślubie będziemy żyć jak normalne małżeństwo”;

- „Słowa przysięgi powtarzałam za księdzem bez przekonania. To nie była przysięga składana z pełną świadomością znaczenia jej treści”.

Diecezja	2017	2018
Ogółem	133 738*	132 782
białostocka	1 869	1 876
bielsko-żywiecka	3 438	3 443
bydgoska	1 325	1 325**
częstochowska	3 087	3 120
drohiczyńska	1 218	1 157
elbląska	1 752	1 573
ełcka	1 819	1 794
gdańska	3 434	3 541
gliwicka	2 196	2 025
gnieźnieńska	2 700	2 935
kaliska	3 364	3 118
katowicka	7 060	6 855
kielecka	3 521	3 483
koszalińsko-kołobrzewska	1 767	2 350
krakowska	7 624	7 537
legnicka	3 594	1 540
lubelska	4 516	4 463
łódzka	3 728	3 175
łomżyńska	3 085	2 223
łowicka	2 283	3 805
opolska	3 365	3 203
Ordynariat Polowy WP	894	746
pelplińska	4 037	4 029
płocka	3 722	4 022
poznańska	4 579	4 500
przemyska	4 088	4 010
radomska	4 064	4 037
rzeszowska	2 843	3 082
sandomierska	2 829	2 926
siedlecka	3 812	3 651
sosnowiecka	1 961	1 961
szczecińsko-kamieńska	2 905	2 818
świdnicka	bd	1 602
tarnowska	6 744	6 580
toruńska	2 353	2 496
warmińska	2 285	2 159
warszawska	4 166	4 083
warszawsko-praska	3 343	3 309
włocławska	3 353	3 479
wrocławska	3 499	3 356
zamojsko-lubaczowska	2 166	2 191
zielonogórsko-gorzowska	3 198	3 075

Najwięcej skarg o nieważność małżeństwa wnoszonych przed oblicze polskich sądów kościelnych jest z tytułu symulacji małżeńskiej [2, kan. 1101 § 2] bądź niezdolności strony do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej [2, kan. 1095 n. 3].

Już na etapie przygotowania do małżeństwa duszpasterze powinni pomóc narzeczonym rozwiązywać istniejące problemy i zapobiegać sytuacjom kryzysowym we wspólnocie małżeńskiej. W jednej ze skarg powodowych czytamy: Nawet ksiądz, który błogosławił nasz związek małżeński radził nam odłożenie tej decyzji ze względu na młody wiek. Twierdził, że nie jesteśmy gotowi na tak ważny krok, że to decyzja niewłaściwa, że jesteśmy zbyt młodzi, a mój przyszły mąż na chleb nie zarobi”.

Co do zasady, zgodnie z prawem kanonicznym w imieniu biskupa diecezjalnego sprawy sądowe rozstrzygają sędziowie [2, kan. 1419 oraz kan. 1420]. Prawodawca kościelny konsekwentnie nakazuje sędziom w kan. 1446 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego [2]: „Sędzia, na początku sprawy, a także w każdym innym czasie, dostrzegając jakąkolwiek nadzieję dobrego wyniku, powinien zachęcić strony i dopomóc im, by szukały słusznego rozwiązania sporu przez wspólne porozumienie, i wskazać odpowiednie do tego drogi, korzystając także z pośrednictwa poważnych osób”.

Podstawowym zabezpieczeniem małżeństwa jest domniemanie jego ważności, jeżeli zostało zawarte w sposób zewnętrzny. Zgodnie z kan. 1060 Kodeksu Jana Pawła II: „Małżeństwo cieszy się przychylnością prawa, dlatego w wątpliwości należy uważać je za ważne, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego” [2]. Przywołana norma zawiera domniemanie prawne, którego podstawą jest fakt zawarcia małżeństwa. Zatem zgodne oświadczenie stron, że ich małżeństwo nie było ważne zawarte jest niewystarczające do uzyskania stanu wolnego w Kościele Katolickim. Dopiero prawomocny wyrok sądu kościelnego niesie za sobą określone skutki kanoniczne (m.in. uzyskanie stanu wolnego). Jednak sędzia nie może rozpatrywać żadnej sprawy bez odpowiedniej prośby powoda przedstawionej zgodnie z przepisami prawa kanonicznego [2, kan. 1501]. Ustawodawca kościelny nie wymaga od potencjalnej strony procesowej używania w skardze powodowej terminów kanonistycznych. Również przyczynę nieważności małżeństwa można opisać własnymi słowami, niekoniecznie powołując się na konkretny kanon bądź kanony [2, kan. 1504]. Ponadto osoby ubogie nie są pozbawione prawa do procesu kanonicznego [2, kan. 1649; 3; 13, art. 302-308].

Osoba chcąc skorzystać z prawa do zaskarżenia swego małżeństwa najczęściej korzysta z internetu. Niestety w obecnych czasach mamy do czynienia z osobami, które bez wykształcenia kanonistycznego oferują drogą online usługę pisania skarg powodowych za wysokie honorarium. Sądy kościelne zdają sobie sprawę z takiego procederu, stąd na stronach internetowych wielu sądów można przeczytać: „Przestrzegamy P.T. Petentów przed szukaniem pomocy w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa u osób lub kancelarii adwokackich ogłaszających się w prasie lub za pośrednictwem Internetu. Osoby te zwykle nie mają żadnych uprawnień do występowania w sądach kościelnych jako adwokaci. W większości przypadków nie dysponują też one wystarczającą wiedzą z zakresu prawa kanonicznego. Żądając bezpodstawnie bardzo wysokich opłat za swoje usługi, niejednokrotnie nieuczciwie wykorzystują czyjeś szczerze pragnienie rozwiązania trudnych spraw. Praktyka sądowa wskazuje zresztą też na to, że tego rodzaju «pomoc» nie na wiele się przydaje, a uciekanie się do proponowanych przez takie osoby środków rodzi uzasadnione podejrzenia o chęć nieuczciwego osiągnięcia pożądanego wyroku” [6].

Mając na uwadze prawo do uzyskania informacji w jaki sposób dotrzeć do prawdy o małżeństwie przed sądem kościelnym, papież Franciszek kładzie duży nacisk na rozwój poradnictwa przedprocesowego [3]. Dotarcie do tej prawdy uwarunkowane jest w znacznej mierze zaangażowaniem obu stron w postępowanie o nieważność małżeństwa, a niejednokrotnie także właściwym ich współdziałaniem. Niestety zdarza się, że strona pozwana źle rozumując istotę tego procesu, nie stawia się w sądzie na przesłuchanie, nie odpisuje na pisma sądowe i nie podejmuje kontaktu z biegłym sądowym [2, kan. 1510 czy kan. 1592]. W procesie o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia potomstwa czy wierności [2, kan. 1101 § 2] niezwykle ważne jest przyznanie się symulanta. Brak takiej osoby może utrudnić sędziom uzyskanie pewności moralnej [2, kan. 1608] podczas sporządzania wotum i głosowania na sesji wyrokowej. Wiadomą rzeczą jest, że proces o nieważność małżeństwa dotyka wielu przykrych spraw z przeszłości – przemoc domową, zdradę współmałżonka, kłótnie i wyprowadzki. Wstąpienie na drogę sądową świadczy przeważnie o powadze konfliktu istniejącego między stronami. Jednak sędzia powinien spróbować wytłumaczyć stronie, która wykazuje niechęć udziału w procesie, że obowiązkiem moralnym katolika jest pomóc sędziom odkryć prawdę o małżeństwie. Należy pamiętać, że sprawy dotyczące stanu osób nie przechodzą nigdy w stan rzeczy osądzonej. Niezależnie więc od wyniku sprawy o nieważność małżeństwa, troska Kościoła o dobre relacje stron jest uzasadniona także po zakończeniu drogi sądowej.

Nie zawsze skargę powodową sędzia może przyjąć dekretem [2, kan. 1505 § 2]. Zdarza się, i to wcale nie rzadko, że dochodzi do odrzucenia skargi z powodu braku podstaw do zaskarżenia ważności małżeństwa: „Skarga

poza opisem rozpadu wspólnoty małżeńskiej nie zawiera żadnych dowodów i faktów, które odnosiłyby się do sugerowanego tytułu nieważności małżeństwa i przemawiałyby za tym, że już w momencie wyrażania przysięgi małżeńskiej istniały przyczyny, które spowodowały jej nieważność”. Wówczas sąd kościelny powinien pouczyć stronę, że istnieje możliwość ponownego złożenia skargi powodowej, skorzystania z pomocy osób pracujących w poradni sądowej lub odbycie rozmowy z adwokatem kościelnym, którego dane widnieją na tablicy ogłoszeń w kancelarii sądu. Odrzucenie skargi powodowej stawia bowiem strony w niekorzystnej sytuacji życiowej, zwłaszcza gdy pozostają już w konkubinacie lub małżeństwie cywilnym z inną osobą. Sytuacja taka obliuguje Kościół do podejmowania kolejnych działań na rzecz łagodzenia rodzinnych konfliktów. Warto wspomnieć, że w wielu parafiach funkcjonuje duszpasterstwo adresowane do osób żyjących w związkach niesakramentalnych i osób rozwiedzionych: „by nie czuli się oni odłączeni od Kościoła, skoro mogą – owszem jako ochrzczeni powinni – uczestniczyć w jego życiu. Niech będą zachęceni do słuchania słowa Bożego, do uczęszczania na Mszę Świętą, do wytrwania w modlitwie, do pomnażania dzieł miłości oraz inicjatyw wspólnoty na rzecz sprawiedliwości, do wychowywania dzieci w wierze chrześcijańskiej, do pielęgnowania ducha i czynów pokutnych, ażeby w ten sposób z dnia na dzień wyprasali sobie u Boga łaskę. Niech Kościół modli się za nich, niech im dodaje odwagi” [5].

Zdarza się, choć rzadko, że małżonkowie wspólnie przychodzą do sądu kościelnego i chcą zaskarżyć ważność swojego małżeństwa. Może to stać się szansą na uratowanie ich małżeństwa. Zainteresowanie procesem przez obie strony da sądowi lepsze możliwości do współpracy ze stronami. Oczywiście należy mieć na uwadze, czy nie zachodzi sytuacja zmywy między małżonkami celem wyłudzenia korzystnego dla nich wyroku, zwłaszcza gdy od wielu lat żyją w nieformalnych związkach z innymi partnerami. W tym przypadku niezmiernie ważne jest doświadczenie sędziowskie. Co ciekawe prawo kanoniczne dopuszcza możliwość ustanowienia wspólnego adwokata [13, art. 102]. Z pewnością skorzystanie przez strony z takiej możliwości będzie sprzyjać ekonomice procesu. Obowiązkiem adwokata kościelnego jest zaproponowanie stronom pogodzenia się. Ponadto udział adwokata zwiększa szanse na pogodzenie się stron, podjęcie wspólnego życia małżeńskiego, uważnienie małżeństwa. Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje dwa rodzaje uważnienia: zwyczajne [2, kan. 1156 § 1] i nadzwyczajne [2, kan. 1161 § 1]. Jeżeli strony zechcą pogodzić się, wówczas toczące postępowania sądowe zawieszają się na czas próby bądź następuje zrzeczenie się instancji przez stronę powodową.

Procedura o nieważność małżeństwa już od etapów wstępnych nakłania stronę do współdziałania przy ustalaniu prawdy o małżeństwie. Strona pozwana otrzymuje kopię skargi powodowej, z którą może niezwłocznie zapoznać się po wydaniu dekretu o przyjęciu pozwu. Do skargi załącza się wykaz pytań zachęcających do pogodzenia się stron: czy zgadza się pan/i z treścią skargi powodowej?, czy jest pan/i gotów (gotowa) pogodzić się ze współmałżonkiem, ewentualnie pod jakimi warunkami?, dlaczego pana/i zdaniem nastąpił rozpad małżeństwa? Zdaniem niektórych adwokatów kościelnych skarga powodowa powinna zawierać tytuły nieważności po obu stronach, bowiem wówczas strona pozwana lepiej odbiera treść skargi. Nie podzielam tej opinii, aby za wszelką cenę podawać tytuł po stronie powodowej, tylko dlatego, aby stronie pozwanej nie było przykro czytając skargę. Skarga powodowa powinna zawierać te tytuły nieważności małżeństwa, które najbardziej rzetelnie będzie można udowodnić w toku procesu. Złożenie skargi o nieważność małżeństwa nie musi świadczyć o jakiejś szczególnej wzajemnej awersji stron. Jeżeli skarga powodowa wpływa do sądu po kilkunastu latach od ślubu kościelnego, to przeważnie konflikt między stronami istniejący w danym okresie ich wspólnego życia, obecnie nie jest już tak wielki. Jeżeli małżonkowie nadal ze sobą nie rozmawiają, to wówczas adwokat kościelny strony powodowej może skontaktować się ze stroną pozwaną i porozmawiać z nią na temat jej włączenia się do udziału w postępowaniu.

Skłonność stron do pogodzenia powinna być jedna weryfikowana na każdym etapie sprawy, a konkretne działania podejmowane w ramach troski o pojednanie stron będą zależały od danej sytuacji. W art. 65 § 2 instrukcji procesowej *Dignitas connubii* [13] czytamy: „sędzia powinien zachęcić małżonków, aby pozostawiając wszelkie osobiste pragnienia, szczerze współpracowali, działając w prawdzie i z miłością, w poszukiwaniu prawdy obiektywnej, tak jak tego wymaga natura spraw małżeńskich.” Aktywny udział stron daje możliwość precyzyjniejszego określenia przedmiotu sporu, który następuje na podstawie skargi powodowej oraz odpowiedzi strony pozwanej na skargę powodową [2, kan. 1513]. Jeżeli w procesie wezmą udział świadkowie wskazani przez obie strony wówczas łatwiej będzie można naświetlić, jak wyglądało małżeństwo stron. Opinia biegłego sądowego wydana na podstawie przeprowadzonego badania jest znacznie wiarygodniejsza niż jedynie na podstawie zebranych akt sądowych. Czynny udział stron w publikacji akt pozwala wyeliminować nieścisłości w zeznaniach stron i świadków, ułatwia konfrontację stron w odniesieniu do pewnych faktów i dowodów budzących wątpliwości. Bywa, że wówczas strona spogląda na swoje małżeństwo z innej perspektywy i wówczas w aktach sądowych można przeczytać: „Chociaż podczas badania przedślubnego stwierdziłem, że decyzje o małżeństwie

podejmuję dobrowolnie, to jednak ze względu na zbyt bardzo młody wiek nie była to decyzja świadoma. Chociaż nigdy nie powiedziałem na głos o tym, że nie czuję się przygotowany psychicznie do zawarcia małżeństwa kościelnego, to jednak taka jest prawda, że nie rozumiałem co w danym momencie dzieje się wokół mnie. Byłem przekonany, że chce ze mnie zrobić wariata, osobą chorobą psychicznie, dlatego próbując bronić swojego dobrego imienia, przedstawiałem siebie w superlatywach”.

Współdziałanie stron tworzy lepszą atmosferę między samymi stronami, ograniczając tym samym możliwość wystąpienia kolejnych konfliktów między nimi. Jednak ustawodawca zdaje sobie sprawę, że nie zawsze jest to możliwe do osiągnięcia: „Gdyby zaś sędzia zauważył, że małżonkowie są do siebie nawzajem wrogo nastawieni, powinien ich usilnie zachęcać, aby w trakcie procesu, porzuciwszy wszelką niechęć, kierowali się nawzajem uprzejmością, dobrocią i miłością bliźniego” [13, art. 65 § 3]. Obowiązek sędziego do podejmowania próby pogodzenia małżonków nie może być traktowany przez niego jako zwykła formalność. Jego realizacja wyraża się także w staraniach o zapobieganie nowym konfliktom między stronami. Ważna odpowiedzialność spoczywa także pracownikach poradni kanonistycznych i kancelarii sądu. To na nich najczęściej spoczywa ciężar właściwego wyjaśnienia stronom znaczenia postępowania o nieważność małżeństwa. Atmosfera powagi i zrozumienia stanowi faktyczną troskę o ochronę praw sądowych przysługujących stronom. Ważne jest to, by biskup diecezjalny troszczył się o odpowiednie kwalifikacje pracowników trybunału, ich formację, poszerzanie wiedzy nie tylko z prawa kanonicznego, ale także z psychologii, co może zwiększyć szanse działań zmierzających do pojednania stron.

Istnieje praktyka w niektórych sądach, że zanim sędzia wyda dekret przyjęcia lub odrzucenia skargi, to wzywa stronę powodową na rozmowę. Rozmowa taka jest szczególnie ważna, gdy od ślubu minęło niewiele czasu i należy wówczas upewnić się czy decyzja powoda nie jest zbyt pochopna.

Według niezującego już wieloletniego oficjała Remigiusza Sobańskiego: „ludzi reagują agresją na próby wyświetlenia zasadności skargi, reagują nieraz bezczelnie, mentorsko, pouczająco, czasem z wyraźną wolą «postawienia na swoim». Niestety, bywa że wsparciem (nieujawniających się) znawców prawa kanonicznego” [18, s. 99]. Do stron procesowych należy podchodzić z życzliwością, ale jeśli podczas przesłuchania strona żuje gumę i wyraźnie swoim zachowaniem daje znak, że śmiesz ją pytania sędziego, wówczas należy stanowczo zwrócić jej uwagę i przypomnieć, że sądowi należy okazać szacunek.

Nie we wszystkich sądach kościelnych nadal wymagany jest wyrok rozwodowy. W jednej z przyjętych przez sąd skarg powodowych czytamy: „Nie wystąpiłam dotychczas z wnioskiem o rozwód ze względów finansowych. W pierwszej kolejności podjęłam decyzję według mojego systemu wartości: najpierw uregulowanie sytuacji ze strony Kościoła, a następnie ze strony cywilnej”. Należy także pamiętać, że sądy kościelne posiadają biegłych psychologów i psychiatrów, z których pomocy warto korzystać nie tylko podczas sporządzania opinii sądowej [2, kan. 1574], ale także podczas podejmowania próby godzenia małżonków na każdym etapie procesu, jak również jeszcze przed przyjęciem skargi powodowej.

Wnioski. Zreformowane przez papieża Franciszka przepisy kodeksowe dotyczące procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, obowiązujące od 8 grudnia 2015 r., wychodzą naprzeciw potrzebom duszpasterskim i służą zbawieniu dusz. W zdecydowanej większości przypadków strony procesowe są zainteresowane szybkim i pozytywnym zakończeniem procesu sądowego. Mimo wszystko nieustannie należy podejmować wszelkie możliwe działania, które mogą doprowadzić do zminimalizowania konfliktu małżeńskiego i powrotu małżonków do siebie. Podczas rekolekcji parafialnych, kursów przedślubnych, kazań należy podkreślać, że małżeństwo kanoniczne ma charakter nierozzerwalny. Duszpasterze w parafiach i wszyscy pracownicy sądowi mający kontakt z wiernymi powinni reagować na używanie przez stronę niewłaściwych określeń tego procesu, a mianowicie «unieważnienie małżeństwa» czy «rozwód kościelny». Małżonkowie, zanim rozpoczną proces o nieważność małżeństwa, powinni zastanowić się czy nie są w stanie na drodze pozasądowej pokonać trudności, jakie wystąpiły w ich wspólnocie rodzinnej. Nigdy nie można utożsamiać procesu o nieważność małżeństwa z procesem rozwodowych i traktować go jak zwykłą formalność.

Bibliografia

1. Benedykt XVI, Umiłowanie prawdy a proces o nieważność małżeństwa, Przemówienie do pracowników Trybunału Roty Rzymskiej, 28.01.2006, „L'Osservatore Romano” 2006, nr 4.
2. Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 II (1983) 1-317. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
3. Franciscus, Motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” «quibus canones codicis iuris canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur, 15.08.2015, tłumacz. polskie: Franciszek, List apostolski

- motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa, 15.08.2015, Tarnów 2015.
4. Góralski Wojciech, Proces małżeński skrócony przed biskupem, Płock 2017.
 5. <https://gdansk.dominikanie.pl/kontakt/duszpasterstwo-osob-zyjacych-w-zwiazkach-niesakramentalnych-i-rozwiedzionych/> (dostęp: 10.06.2020).
 6. <https://archwarmia.pl/sad-biskupi/> (dostęp: 10.06.2020).
 7. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2020*, Warszawa 2020.
 8. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. Piotr Majer, Warszawa 2011.
 9. Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. Tomasz Rozkrut, Sandomierz 2007.
 10. Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. V. Księga VII. Procesy, red. Józef Krukowski, Poznań 2007.
 11. Krajczyński Jan, *Mentalność prorozwodowa a procesy małżeńskie*, [w:] *Procesy i procedury: nowe wyzwania*, red. Grzegorz Leszczyński, Warszawa 2015.
 12. Pawluk Tadeusz, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990.
 13. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005.
 14. *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka*, red. Piotr Skonieczny, Tarnów 2015.
 15. *Proces małżeński według Instrukcji “Dignitas connubii”*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2005 roku. II Ogólnopolskie Forum Sądowe, red. Tomasz Rozkrut, Tarnów 2006.
 16. *Proces małżeński według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, red. Jan Krajczyński, Płock 2015.
 17. *Rozkrut Tomasz, Jan Paweł II do Roty Rzymskiej (1979–2003)*, Tarnów 2003.
 18. Sobański Remigiusz, *Kanoniczny proces o nieważność małżeństwa (uwagi w świetle 50-letniego doświadczenia)*, [w:] *Zagadnienia kościelnego prawa majątkowego i procesowego*, red. Elżbieta Szczot, Sylwia Białek, Lublin 2008.
 19. *Szychmiller Ryszard, Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*, Olsztyn 2003.
 20. *Wenz Wiesław, Proces o nieważność małżeństwa według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka w tradycji kanonicznej*, Wrocław 2016.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2020.